

Yoko Tawada

De laatste kinderen
van Tokyo

Vertaald uit het Japans door Luk van Haute

SIGNATUUR

2019

Mumei, nog steeds in zijn blauwe zijden pyjama, zat met zijn achterste tegen de tatami geplakt. Dat hij wat aan een kuiken deed denken, kwam misschien doordat zijn hoofd zo groot was in verhouding tot zijn lange, smalle hals. Zijn haar, zo dun als zijdedraad, was nat van het zweet en kleefde in klitten aan zijn huid. Hij hield zijn oogleden bijna gesloten en bewoog zijn hoofd om met zijn oren de ruimte af te tasten, en zo het geknars van de zware voetstappen buiten op het grindpad met zijn trommelvliezen op te vangen. Het geluid klonk steeds harder en hield toen plotseling op. De schuifdeur begon te ratelen als een goederentrein en Mumei deed zijn ogen open, waarop het zonlicht kwam binnengestroomd, geel als gesmolten paardenbloemen. Mumei trok zijn schouders krachtig naar achteren, stak zijn borst vooruit en hief zijn gespreide armen de hoogte in, alsof hij zijn vleugels uitsloeg.

Yoshiro kwam hijgend in zijn richting. Een glimlach

trok diepe rimpels in zijn ooghoeken. Zodra hij een been optilde en omlaagkeek om zijn schoen uit te trekken, druppelde het zweet van zijn voorhoofd.

Yoshiro huurde elke ochtend een hond bij de ‘hondenverhuurder’ aan het kruispunt voor de dijk. Met de hond aan zijn zij rende hij dan een halfuur op die dijk. De rivier was als een bundel zilveren linten. Als het waterpeil door schaarste heel laag stond, stroomde hij verrassend ver van de oever vandaan. Op die manier zomaar zonder reden hardlopen op de weg noemden de mensen vroeger ‘joggen’, maar met het verdwijnen van de leenwoorden werd het vanaf een bepaald moment ‘weglopen’ genoemd. Eerst was het een modewoord dat voor de grap werd gebruikt, in de zin van: ‘Als je hard *loopt*, gaat je hoge bloeddruk *weg*’, maar na een poosje was het ingeburgerd. Mumeis generatie had er nooit bij stilgestaan dat ‘weglopen’ vroeger ook een romantische connotatie kon hebben.

Ook al werden leenwoorden dan niet langer gebruikt, bij de hondenverhuurder waren de fonetische tekens waarin de namen van de buitenlandse rassen werden geschreven nog overvloedig aanwezig. Toen Yoshiro begon als ‘wegloper’, had hij weinig vertrouwen in de snelheid die hij aankon, en dus ging hij ervan uit dat hij het best een zo klein mogelijk hondje kon kiezen. Hij huurde een yorkshireterriër, maar die liep onverwacht vlug. Yoshiro werd meegesleurd en

dreigde tijdens het rennen voortdurend te vallen. Terwijl hij buiten adem raakte, keek de hond af en toe met een verwaande blik om, als om te zeggen: ‘Lukt het een beetje?’ Aanmatigend hield hij daarbij zijn snuit ietsje naar boven gericht. De volgende ochtend schakelde Yoshiro over op een dashond, maar nu trof hij toevallig een futloos dier dat helemaal geen zin had in al dat rennen. Na tweehonderd meter ging hij pardoes op de grond zitten, zodat Yoshiro hem aan zijn leiband moest voortslepen en de grootste moeite had om naar de verhuurder terug te keren.

‘Je hebt ook honden die niet te porren zijn voor een ommetje, hè,’ liet hij voorzichtig zijn ongenoegen blijken toen hij het dier teruggaf.

De uitbater deed alsof hij het eerst niet goed snapte. ‘Hè? Ommetje? O, ommetje, hè? Hahaha.’ Misschien voelde hij zich superieur door te lachen om een bejaarde die uitgestorven woorden als ‘ommetje’ gebruikte. De levensduur van woorden werd steeds korter. Je zou denken dat alleen leenwoorden verdwenen, maar dat was niet zo. Het ene na het andere woord verdween nadat het het stempel ‘ouderwets’ kreeg opgedrukt, en sommige van die woorden hadden geen opvolger.

Vorige week waagde hij zich aan een herder, maar in tegenstelling tot de dashond was die dan weer te goed afgericht en ging Yoshiro zich minderwaardig voelen.

Of hij er nu vol goede moed als een speer vandoor ging, of onderweg van vermoeidheid met zijn benen begon te slepen en nog nauwelijks vooruitkwam, de hond bleef altijd vlak naast hem lopen. Als Yoshiro hem aankeek, keek het dier schaapachtig terug, als om te zeggen: 'En? Perfect, nietwaar?' Yoshiro vond dat voorbeeldige gedrag onaangenaam en besloot voortaan geen herders meer te huren.

En zo had hij zijn ideale hond nog steeds niet kunnen vinden, maar au fond was hij stiekem tevreden met zichzelf als hij bij de vraag welke hond hij graag zou willen, met zijn mond vol tanden stond.

Toen hem in zijn jeugd werd gevraagd wie zijn favoriete componist, zijn favoriete ontwerper en wat zijn favoriete wijn was, gaf hij daar meteen een zelfgenoegzaam antwoord op. Hij vond dat hij goede smaak had en hij besteedde geld en tijd aan de aankoop van een assortiment spullen dat dat uitstraalde. Nu dacht hij er niet meer aan zijn smaak te gebruiken als de baksteen om een huis genaamd 'persoonlijkheid' te bouwen. Welke schoenen hij aantrok was een belangrijke kwestie, maar hij koos schoenen niet langer om zich in de kijker te plaatsen. De Idaten-schoenen die hij nu droeg, recent op de markt gebracht door het bedrijf Tengu en vernoemd naar de boeddhistische godheid die zo hard kon lopen, voelden erg aangenaam aan de voeten en deden denken aan strosandalen. Tengu had

zijn hoofdkantoor in de provincie Iwate en in de schoenen stond met een penseel *Iwate made* geschreven. De generatie die niet langer Engels leerde had een heel eigen interpretatie gegeven aan het woord ‘made’ in ‘made in Japan’, met als gevolg dat het nu in Japans schrift werd geschreven als het Japanse woord voor ‘tot’.

Op de hogere middelbare school had hij een zeker onbehagen gevoeld over zijn voeten, die eigenwijs in hun eentje doorgroeiden en de andere lichaamsdelen in de steek lieten, en hij gaf toen de voorkeur aan schoenen van buitenlandse merken, die zijn zachte, kwetsbare voeten in stevig, dik rubber hulden. Na zijn universitaire studie werkte hij een poosje voor een bedrijf, en in die periode had hij nauwsluitende bruine leren schoenen gedragen, opdat zijn omgeving niet zou doorhebben dat hij in feite niet van zins was een werknemer te blijven. Toen hij bij zijn debuut als schrijver voor het eerst royalty’s ontving, kocht hij met dat geld bergschoenen. Ook wanneer hij naar het postkantoor vlakbij ging, knoopte hij netjes de veters van die schoenen voor hij de deur uit ging, om ongelukken te voorkomen.

Pas na zijn zeventigste gingen zijn voeten zich verheugen over *geta* of sandalen. De muggenbeten en de regen op zijn blote huid nam hij er graag bij. Turend naar zijn wreven, die alle angst rustig opvingen, dacht

hij: dit ben ik. En zo weldde de zin om te rennen op. In zijn zoektocht naar schoeisel dat in de buurt kwam van strosandalen, was hij de schoenen van Tengu tegengekomen.

Toen hij in de hal zijn schoenen wilde uittrekken, wankelde Yoshiro. Hij zette een hand tegen de pilaar van onbewerkt hout en voelde de nerven ervan onder zijn vingertoppen. In een boom bleven de jaren achter in kringen, maar op welke wijze werd de tijd in zijn eigen lichaam eigenlijk bewaard? Hij dijde niet uit in de vorm van jaarringen, en hij stapelde zich evenmin rechtlijnig op, dus wie weet lag hij kriskras door elkaar als in een ordeloze la. Bij die gedachte wankelde hij nogmaals en zette zijn linkervoet op de vloer.

‘Op één been staan lukt me nog altijd niet goed,’ liet hij zich mompelend ontvallen.

Mumei hoorde het, kneep zijn ogen tot spleetjes en hief lichtjes zijn neus op. ‘Wil je dan een kraanvogel worden, overgrootvader?’ vroeg hij.

Mumeis hoofd had als een ballon heen en weer gewieheld, maar zodra hij sprak, stabiliseerde het zich in het verlengde van zijn ruggengraat, en er sloop een zuurzoete ondeugendheid in zijn ogen. Het mooie gezicht van zijn achterkleinzoon leek een ogenblik op dat van de godheid Jizo, wat Yoshiro van slag bracht. Op gemaakt strenge toon zei hij: ‘Nog in je pyjama? Kleed je om, en vlug een beetje.’ Hij trok een la van de

kledingkast open. Het kinderondergoed en de schoolkleden, die hij daar de vorige avond voor het slapengaan netjes opgevouwen op een vierkant stapeltje had gelegd, lagen gehoorzaam te wachten op de oproep van hun meester. Mumei was altijd bang dat zijn kleden er 's nachts op eigen houtje opuit zouden trekken. Hij vroeg zich bezorgd af of ze in een club cocktails zouden drinken, dansend uit hun bol zouden gaan, en dan vuil en verkreukeld naar huis komen. Daarom sloot Yoshiro Mumeis kleden voor het slapengaan op in de kast, met de knip erop.

‘Kleed je zelf maar om. Ik ga je echt niet helpen.’

Yoshiro legde het pakketje kleden voor zijn achterkleinzoon neer, ging naar de badkamer en kletste koud water over zijn gezicht. Terwijl hij zich afdroogde met een waslapje, staaarde hij een poosje naar de muur voor hem. Er hing geen spiegel aan. Wanneer had hij voor het laatst zijn eigen spiegelbeeld gezien? Toen hij in de tachtig was, inspecteerde hij zijn gezicht nog in de spiegel. Als zijn neusharen te lang waren, trok hij die uit, en als de huid om zijn ogen te droog was, deed hij er kamillecrème op.

Yoshiro hing het waslapje over de stok buiten en maakte het vast met een wasknijper. Op een bepaald moment had hij zijn westerse badhanddoeken weggedaan en was hij alleen nog Japanse waslapjes gaan gebruiken. Als je handdoeken waste, duurde het veel te

lang voor ze droog waren en zo had je er nooit genoeg op voorraad. Maar als hij waslapjes aan de stok op de veranda hing, riepen ze de wind erbij, flapperden en waren in een wip droog. Vroeger adoreerde Yoshiro die enorme, dikke badhanddoeken. Telkens als hij er na gebruik een in de wasmachine propte en er kwistig waspoeder bij deed, proefde hij een gevoel van luxe, maar als hij daar nu aan terugdacht, had het ook iets komisch. Die arme wasmachine draaide zwoegend de zware handdoeken talloze keren rond in zijn rommelende buik, werd doodmoe en gaf na drie jaar de geest door overwerk. Miljoenen dode wasmachines zonken naar de bodem van de Stille Oceaan en werden capsulehotels voor vissen.

Tussen de keuken en de tatamikamer van acht matten groot lag een stuk houten vloer van twee meter breed. Daarop stonden een eenvoudige picknicktafel en klapstoeltjes, zoals vissers gebruikten. Als om het vrolijke gevoel van een uitstapje nog aan te wakkeren, stond op het tafeltje een ronde thermosfles met een afbeelding van een wasbeerhond, en daaruit stak een grote paardenbloem.

De laatste tijd hadden paardenbloemen blaadjes van wel tien centimeter lang. Iemand stelde zelfs een paardenbloem tentoon op de jaarlijkse chrysantenshow in de stadshal, wat leidde tot de vraag of die kon worden

aanvaard als chrysaant. De tegenstanders benadrukten dat ‘een grote paardenbloem nog geen chrysaant was, en louter een gemuteerde paardenbloem bleef’. Maar daarop kwam de tegenwerping dat ‘gemuteerd’ discriminerend taalgebruik was, wat een dispuut deed op-laaian. In feite werd de term ‘mutatie’ in deze context bijna niet meer gebruikt. In plaats daarvan was ‘mili-euaanpassing’ gangbaar. Nu de meeste wilde bloemen steeds reusachtiger werden, dreigden de resterende kleintjes als verschoppeling te eindigen. Ook de paardenbloem had dus waarschijnlijk zijn grootte aangepast om te overleven in het huidige milieu. Maar sommige planten maakten omgekeerd dan weer de strategische keus om te verkleinen. Zo ontstond een nieuw soort bamboe, dat zelfs volgroeid hooguit een pink hoog werd en dan ook ‘pinkbamboe’ werd genoemd. De oude man en de oude vrouw uit *Het verhaal van de bamboesnijder* zouden de babyprinses die van de maan kwam niet eens hebben gevonden als ze had liggen glimmen in zo’n kleine bamboe, tenzij ze op handen voeten hadden gezocht met een vergrootglas.

Binnen het kamp van de tegenstanders voerden sommigen ook aan dat ‘paardenbloemen onkruid waren en dus niet in één adem mochten worden genoemd met chrysaanten, edele bloemen die waren uitverkoren voor het keizerlijk wapen’. Aan de andere

kant diende de Liga voor de Goedkeuring van de Paardenbloem, die was opgericht op initiatief van de vakbond van ramencheffs, een slag toe aan de vijand door het citeren van de beroemde uitspraak van het keizershuis dat ‘geen enkel kruid onkruid was’, waarmee een punt werd gezet achter het dispuut over chrysanthen en paardenbloemen, dat zeven maanden had geduurd.

Bij het zien van de paardenbloem moest Yoshiro terugdenken aan zijn kindertijd, toen hij in zijn eentje op zijn rug in een veld naar de hemel lag te staren. De lucht was warm, het gras onder hem koel. In de verte hoorde hij een vogel tjilpen. Toen hij zijn hoofd opzijdraaide zag hij naast zich, even boven ooghoogte, een bloeiende paardenbloem. Yoshiro deed zijn ogen dicht, tuitte zijn lippen als de bek van een vogel en gaf de paardenbloem een zoen, waarna hij vlug half overeind kwam om te controleren of niemand het had gezien.

Mumei had sinds zijn geboorte niet één keer in een echt veld gespeeld. Toch had hij zich in zijn binnenste een beeld van een ‘veld’ gevormd en dat leek hij te koesteren.

‘Ga verf kopen. We gaan de muren schilderen,’ had hij een paar weken geleden opeens gezegd.

‘De muren? Die zijn toch nog mooi?’ had Yoshiro niet-begrijpend tegengeworpen.

‘We schilderen ze als de lucht, hemelsblauw. En dan schilderen we wolken, en ook vogels.’

‘Voor een picknick in huis dus?’

‘Nou, een picknick buiten zal niet gaan, hè?’

Yoshiro slikte. Misschien zou het over een paar jaar helemaal onmogelijk worden nog naar buiten te gaan, en zouden ze binnenshuis moeten leven, in op de muren geschilderde landschappen. Yoshiro forceerde een vrolijk gezicht en antwoordde: ‘Oké, ik zal eens kijken of ik blauwe verf op de kop kan tikken.’

Als Mumei geen angst voelde voor dat soort opsluiting, hoefde hij hem niet zo nodig op andere ideeën te brengen.

Op een stoel zitten lukte Mumei niet goed. Om te eten zat hij dan ook op de grond, met voor hem een gelakte doos met een dessin van de draaikolken van Naruto, waarvan je het deksel als tafelblad kon gebruiken. Het leek wel alsof hij leenheertje speelde. Zijn huiswerk maakte hij dan weer aan het lage tafeltje bij het raam. Maar als Yoshiro voorstelde om de stoelen en de eettafel weg te geven, omdat ze die toch niet nodig hadden, verzette hij zich daar hevig tegen. Voor Mumei waren stoelen en tafels dan wel nutteloos als meubels, het waren installaties die iets opriepen wat er niet was: vervlogen tijden, verre landen die hij nooit zou kunnen bezoeken.

Yoshiro haalde het roggebrood uit het paraffinepapier. Het geritsel klonk als een regenbui. Het was Duits brood op Shikoku-wijze, met een kleur als verschroei-de duisternis en zwaar als graniet. De korst was knapperig hard en droog, terwijl het vanbinnen sappig was. Dit donkere, ietwat zurige brood had de vreemde naam Aahen, geschreven met karakters die ‘sub-opium’ betekenden. De bakker gaf al zijn brood zulke vreemde namen: Hanooba (‘Tante van het Lemmet’), Buremen (‘Trillende Noedels’), Rotenburoku (‘Openluchtbadwijk’). Op de deur van zijn winkel was een affiche geplakt met daarop: WE HEBBEN BROOD IN ALLE SOORTEN. SAMEN ZOEKEN WE HET BROOD DAT PAST BIJ UW SMAAK. In Yoshiro’s taalgevoelige oren klonk deze slagzin hol, maar bij het zien van de dikke oorlellen van de bakker werd zijn vertrouwen in hem hersteld. Gekneed en gebakken zouden het vast lekkere oorlellen zijn, en als je het trucje van het kauwen onder de knie had, zou je ook de zoetheid kunnen proeven. Deze bakker was een ‘jonge bejaarde’. Vroeger proestten sommige mensen het uit bij het horen van de term ‘jonge bejaarde’, maar ook deze zegswijze was na verloop van tijd ingeburgerd geraakt. In een tijd waarin een negentiger eindelijk een ‘middelbare bejaarde’ werd genoemd, was de bakker nog maar een prille vijfenzeventigplusser.

Als je het als menselijk beschouwde om ’s ochtends

lekker in bed te blijven liggen ook al moest je opstaan, dan was alle menselijkheid deze man vreemd. Elke ochtend om vier uur kwam hij overeind, zelfs zonder dat zijn wekker afging, als zo'n popje met een veer in zijn achterste dat tevoorschijn springt uit een doosje. Daarna streek hij een tien centimeter lange lucifer aan en deed daarmee een kaars branden. Die had een doorsnee van vijf centimeter en een hoogte van tien centimeter, en was op een schoteltje bevestigd. In het schijnsel ervan stapte hij de pikdonkere bakkerij in. Hoewel het zijn vertrouwde werkplek was, vermande hij zich voor hij naar binnen ging, alsof hij voor het eerst een heiligdom betrad. Terwijl hij zelf sliep, had iemand in deze ruimte onzichtbaar deeg laten rijzen en gebakken, en de warmte daarvan hing nog vaag in de lucht. Precies door dit onzichtbare nachtelijke brood, dat absoluut onverkoopbare brood, bestond volgens hem het brood overdag. De tijdspanne waarin de geur uit de andere ruimte hem tegemoet dreef was heel kort. Hij kon onmogelijk oog in oog komen te staan met het wezen dat het nachtelijke brood bakte, maar misschien was het te danken aan dat mysterieuze wezen dat hij helemaal geen eenzaamheid voelde bij de aanvang van zijn solitaire arbeid. De winkel ging 's ochtends vroeg om kwart over zes open en sloot om kwart voor zeven 's avonds. Vanwege deze openingsuren vermoedden sommigen dat hij vroeger in het

onderwijs had gewerkt, maar de waarheid was dat ze gewoon het resultaat waren van een precieze berekening van de tijd die elke handeling vergde vanaf het moment dat hij wakker werd. Als een bedrijf besliste dat het werk om halfnegen begon, moesten alle werknemers stipt om die tijd aan de slag, of ze nu nog slaperig waren of niet, maar deze bakker hield zich trouw aan de regels die hij zelf had vastgelegd.

De bakkerij had één kracht in dienst en die was net als Yoshiro de honderd voorbij. Hij was klein van gestalte en bewoog snel als een wezel. Toen de bakker merkte hoe Yoshiro de bewegingen van de man volgde met zijn blik, bracht hij zijn gezicht naar Yoshiro toe en fluisterde in zijn oor: ‘Dat is mijn oom. Hij beweert dat je na je honderdste geen rustpauze meer nodig hebt. Als ik hem voorstel even uit te blazen en een kopje thee te drinken, wordt hij boos en vaart hij uit tegen mij dat die jongelui van tegenwoordig langer pauzeren dan werken.’

Heftig knikkend antwoordde Yoshiro: ‘Al eeuwenlang kun je ervan op aan dat bejaarden zeuren dat de jeugd van tegenwoordig niet deugt. Dat gezeur is naar het schijnt goed voor hun gezondheid. Metingen wijzen uit dat ze na een scheldtirade aan het adres van de jeugd een lagere bloeddruk hebben.’

De bakker, die dus een jonge bejaarde was, keek afgunstig naar het gezicht van Yoshiro, die een onver-

valste ‘bejaarde’ was en geen bijvoeglijke pet als ‘jong’ of ‘middelbaar’ hoefde op te zetten. Ondertussen zei hij: ‘Mijn oom heeft een lagere bloeddruk dan ik, weet u. En dat terwijl hij geen enkel medicijn neemt. U lijkt ook een lage bloeddruk te hebben. Als ik mijn oom zo zie werken, is het nog nauwelijks voor te stellen dat jonge mensen van in de zestig destijds met pensioen gingen.’

‘Pensionering was inderdaad een merkwaardig systeem. Maar het had een belangrijke functie in de zin dat er zo arbeidsplaatsen vrijkwamen voor jongeren.’

‘Ik heb eerlijk gezegd ook geschilderd, en ik ging er prat op dat ik nooit met pensioen zou kunnen gaan.’

‘U bent er toch mee opgehouden?’

‘Ja. Ik schilderde eigenlijk abstracte werken, maar toch was er altijd wel een criticus die met uitspraken kwam als: “Dit is een Alpenlandschap.” Dat maakte me bang. Van al mijn schilderijen dachten ze, de duivel mag weten waarom, dat het buitenlandse landschappen waren. Het was echt verontrustend. Uit veiligheidsoverwegingen besloot ik dan maar de familiezaak over te nemen en als bakker door het leven te gaan. Brood zelf komt van Europa, maar om de een of andere reden is het nog toegelaten.’

‘Vroeger had je benamingen als “Frans brood” en “Engels brood”, hè? Dat is zo lang geleden dat het nu zowaar Japans klinkt.’

Telkens als hij de naam van een vreemd land uitsprak werd Yoshiro's stem zachter. De bakker bewoog zijn oogballen van links naar rechts om zeker te zijn dat er niemand in de buurt was en zei: 'Ook dit brood werd vroeger in feite Duits brood genoemd. Nu heet het officieel Sanuki-brood. Al is "brood" natuurlijk ook een woord van vreemde oorsprong.'

'Brood brengt in herinnering dat er verre landen bestaan, en dat is een goede zaak. Ik eet liever rijst, maar brood doet je dromen. Dus ga zo door.'

'Oké. Maar dit werk is fysiek behoorlijk zwaar. Soepel bewegen blijft moeilijk voor me en ik ben bang dat ik peesschedeontsteking ga krijgen. Als ik 's avonds in bed ga liggen, wegen mijn armen loodzwaar. Soms denk ik: hoe handig zou het zijn als ik bij het slapengaan mijn armen van mijn schouders kon losmaken, zoals een androïde.'

'Er zijn toch cursussen die je trucjes leren om je lichaam soepel te houden? Onlangs hing er een advertentie. In het aquarium moet dat geweest zijn. Ik moest eraan denken omdat het karakter voor "schede" in "peesschedeontsteking" lijkt op dat van "octopus".'

'O, die poster heb ik gezien. "Leer van de octopus hoe te leven als een lenig weekdier."

'Ja, die. Vroeger lachten ze om weekdieren, maar misschien evolueert de mensheid in een richting die niemand zich had kunnen voorstellen, en komen we

bijvoorbeeld dichter bij de octopus te staan of zo. Als ik mijn achterkleinkind zie, ga ik dat echt denken.’

‘Over tienduizend jaar zijn we allemaal octopussen, bedoelt u?’

‘Ja. Vroeger zouden de mensen het vast als een achteruitgang hebben beschouwd dat de mens een octopus werd, maar misschien is het wel een vooruitgang.’

‘Op de hogere middelbare school was ik altijd jaloers op een lichaam als dat van een Griekse sculptuur. Ik wilde naar de kunstacademie, ziet u. Maar vanaf een bepaald moment ging ik van heel andere lichamen houden. Van dat van een vogel of een octopus of zo. Ik wil graag alles een keer zien door de ogen van een ander.’

‘Van een ander?’

‘Van een octopus, bedoel ik. Ik wil door de ogen van een octopus kijken.’